

Published on www.bilvavi.net

[Home](#) > דע את ילדיך 001 חינוך עם נשמה

דע את ילדיך 001 חינוך עם נשמה

אחד מהנושאים היותר מעניינים את הציבור בדורינו, הוא חינוך ילדים. כאשר ניגשים לעסוק בנושא זה יש לדעת, כי למעט הלכות בודדות בשו"ע שנוגעות לענין זה, אין סימן העוסק ב'הלכות חינוך ילדים' בשו"ע.

זאת ועוד, על אף שבספרי חכמי הדורות הקודמים ישנם נושאים רבים שדנו בהם, מ"מ לא מצאנו חיבור בספרי קדמונו - רבותינו העוסק בנושא חינוך ילדים, ואף לא מאמרים קצרים יותר שעוסקים בהם. ומכיון שאין מקורות ברורים בנושא זה, לכן הפירצה בזה רבה היא, ורבים הם אשר ניגשים לעסוק בנושא זה ללא תשתית בנויה מן המקורות.

ומאחר שדרכנו, כדרך יהודים, שבכל נושא שאנו ניגשים לברר, איננו עוסקים בו מכח ההיגיון הפשוט והנסייון של אנשי המקצוע בלבד, אלא אנו משתדלים לדון בו מכח מסורת אבות, ומתוך בירור המקור והשורש שנועץ בתורה הקדושה, החל מהדברים שכתובים בחומש ועד דברי חז"ל הקדושים והמפרשים, הרי שאף בסוגיא זו של חינוך ילדים בה אנו עוסקים, ננסה עד כמה שניתן ללבן את הדברים ע"פ דברי חז"ל הקדושים, שבאמצעותם נזכה להגיע להבנה כיצד עלינו להתנהג בחיי היום יום.

'גשר' בין המחנך לחניך

כלל ראשון ויסודי הוא, שלעולם החינוך מורכב משני צדדים, מצד אחד יש את המחנך, ובצד השני ניצב החניך. מכיון שכך, ברור הדבר שחייב להיות גשר שדרכו יהיה ניתן להעביר ולהשפיע מהמחנך לחניך.

משל למה הדבר דומה, אדם הרוצה להעביר משקה מבקבוק לבקבוק אחר, אם הוא ינסה להעבירו ישירות מבקבוק אחד למשנהו - בדרך כלל התוצאה תהיה שחלק מן המשקה יזל החוצה, ולכן המעוניין להעביר את המשקה בשלימותו, חייב לעשות זאת באמצעות משפך, אותו כלי שראשו הוא בעל פיה רחבה ובתחתיתו ישנה פיה צרה, ודרכו ניתן להעביר את המשקה בשלימות מבקבוק אחד לחבירו.

והנמשל, ההורים הבוגרים - הינם בעלי פיה רחבה, לעומת ילדיהם שהם בעלי פיה צרה [ובדרך כלל הפער שקיים בין גילאי ההורה והילד, אינו משפיע רק על רמת התפיסה השכלית, אלא אף על רמת התפיסה הרגשית], ולכן יש הקצנה בין רמת התפיסה המחודדת של ההורים, לזו של הילדים.

הרי, שחייב להיות כעין 'משפך' שיגשר בין המחנך מצד אחד לחניך מצד שני, שסייע להעביר את הדברים מהמחנך לחניך. [וברור הדבר, שכל תכונה, הנהגה או מידה טובה שאינם קיימים אצל המחנך - לא שייך להעבירם לחניך, וא"כ תנאי קודם לחינוך הוא בנין הנפש הפרטי של המחנך, אלא שבמסגרת זו איננו עוסקים בכך, וכל דברינו הם לאחר התנאי הראשוני והבסיסי, שהמחנך יכול לחנך ולהעביר לחניך רק את הדברים שהוא עצמו השתלם בהם, או עסוק מאד להשתלם בהם].

מעטה, שאלת השאלות היא, מהו אותו כלי - משפך, שבאמצעותו נוכל לחנך את ילדינו?

אכן, בהסתכלות פשוטה נראה, שמכיון שבאמצעות מחשבה גרידא לא ניתן להעביר לילדים מאומה, א"כ נשארו שני דרכים בלבד להעברת הדברים מהמחנך לחניך: א) ע"י מעשה, כלומר באמצעות דוגמא אישית של המחנך שהיא עשייה. ב) באמצעות הדיבור, שהמחנך מסביר את הדברים לחניך.

אולם מכיון שקיים פער בין התפיסה הרחבה של ההורים לתפיסתו הצרה של הילד, א"כ עדיין נותר לנו לברר מהי הנקודה המקשרת ומגשרת על פער זה.

כלומר, אילו התפיסה של האב והאם היתה דומה לתפיסת הילדים, הרי שהיינו צריכים גשר צר יחסית, אולם ככל שהמרחק בין ההורים והילדים גדל [וביחוד כאשר מדובר בהורים מתבגרים המנותקים ברמה מסויימת מתפיסת הילדות], הרי שבאופן טבעי ישנו נתק כמעט מוחלט בין תפיסתם הבוגרת לתפיסה הילדותית של החניך.

נמצא, שההורים חייבים לבנות מעין גשר בינם ובין ילדיהם, שבו יוכלו להעביר את החינוך באמצעות מעשה ודיבור, על מנת שיתקבלו אצל הילד כדבעי. ואין ספק שהורים אשר ינסו לדבר ולחנך את ילדם בשפה בוגרת - יחטיאו את המטרה, מכיון ששפה זו היא למעלה מרמתו, ודומה הדבר למי שלוקח כוס קטנה ושופך לתוכה כמות מים יתירה מגבול הקיבולת שלה.

מפאת חשיבות הענין, נוסף לבאר את החשיבות הרבה של אותו גשר. בדרך כלל כאשר עוסקים בנושא החינוך, הנטייה היא לעסוק במסרים ובתכנים של החינוך, ואכן, אף העיסוק בנושא זה חשוב מאד, אולם כאשר מעבירים מים ממקום למקום באמצעות צינור שיש בו חור, הרי שהמים לא יעברו ליעד בשלימות, ואם אין צינור - המים כלל לא יעברו.

נמצינו למדים, שהעברת התכנים של החינוך לילד הינה שלב שני, וקודם לזה חובה לבנות תשתית מסודרת שעליה נוכל לבנות את השלב הבא, שהוא ההעברה מההורים לילדים, וזו היא נקודת הגשר בין המחנך לחניך.

לאור הדברים לעיל, ברור הדבר שתחילה עלינו להסביר ולהגדיר מהו הגשר בין המחנך לחניך וכיצד בונים אותו, ורק לאחר מכן נוכל לדון בחינוך עצמו. וא"כ בדברים דלהלן נעסוק בדברים שהם בבחינת טרום חינוך, כיצד נבנה את התשתית שתהווה לאחר מכן כלי לחינוך.

אהבה טבעית ואהבה מותנית לילדים

על דברי הגמ' במסכת פסחים (ג' ע"ב): "לעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה" - אומר החזו"א זצ"ל, שאף בזה חל הכלל שישנה דרך ארוכה שהיא קצרה ויש דרך קצרה שהיא ארוכה. כלומר, לפעמים הדרך בראשיתה היא קצרה, האדם אומר את דבריו במילים קצרות, אולם מחמת שהם סתומים וחתומים - הם קשים להבנה, לכן עדיף לנקוט בדרך שאמנם בתחילה היא ארוכה אבל לבסוף היא קצרה, עדיף להסביר את הדברים בארוכה ובאופן ברור, ע"מ שיובנו בקצרה ובקלות. נשתדל איפוא, להסביר את הדברים באופן ברור ובארוכה.

נפתח בדוגמא. בשעטומ"צ נולד לבני הזוג - תינוק או תינוקת, כפי שכולנו מכירים, בימים הראשונים ואף מעבר לכך, כמעט שלא קיימת הבעה מהרך הנולד להורים. ואם נקצין את הדברים, הרי שמולנו קיים גוש בשר שעושה תנועות ופעולות מינימליות בלבד. הבה נתבונן, האם בשלב זה אין אהבה מצד ההורים כלפי ילדם?

התשובה הברורה היא, בודאי שקיימת אהבה! מסקנא מתבקשת למתבונן, שהבסיס הראשוני של האהבה מתחיל כדבר סתום, ואיננו נובע מהחלק הגלוי אצל הילד, ללא כל קשר לרמת הכשרונות שלו, כמה הוא נחמד, כמה הוא חביב, כמה הוא מצליח.

לעומת זאת, כאשר אדם נושא בן או בת זוג, האהבה ביניהם מתחילה לאחר שנערכת היכרות, ורק לאחר שהאחד מכיר

ומוקיר את תכונותיו ואישיותו של השני, הוא מחליט להתקשר עמו.

הרי, שהאהבה הטבעית של ההורים לילדיהם שאנו מכירים [שהיא רצויה, חשובה ומוכרת], אינה מתחילה מהיכרות עם הילד, אלא היא מתחילה מנקודה גולמית, בשלב שעדיין איננו מכירים את תכונותיו ונקודות האופי שלו [לעיתים ניתן להבחין מעט במראהו החיצוני ומכח כך לחבבו, דבר שפעמים רבות אף הוא משתנה בבגרות], א"כ זהו בסיס של אהבה שמוטבע בנפש ההורים לילדיהם, וזהו שורש האהבה של ההורים לילדים - אהבה עצמית ללא יחס לתכונות כל שהם.

מה קורה כשהילדים גדלים? ההורים מתחילים לאט לאט להכיר אותם, מהגיל הקטן עד הגיל שהילד מתבגר יותר, ובשלב זה כל הורה יכול להכיר את הדברים הטובים של ילדו, את הדברים השליליים שלו, כשרונותיו, נטיותיו וכו'.

והנה, ישנה תופעה נפוצה, שכאשר יש לאדם כמה ילדים בבית, לעיתים קיימת נטיה של התחברות ואהבה אצל האב או האם כלפי אחד מהילדים יותר מלאחיו. מדוע? אם האהבה לילדים היתה נשאר תדיר כפי שהיא היתה בשעה שהילד נולד, א"כ תופעה כזו לא היתה קיימת [אלא א"כ היו סיבות חיצוניות, כקשיים שקדמו ללידת התינוק וכדו'].

ומכיון שתופעה זו נפוצה כל כך, א"כ לכשנתבונן בעומק, נבחין שהאהבה שלנו לילדים מתחלקת לשני חלקים. כאשר הילד נולד, האהבה של ההורים אליו היא אהבה טבעית, כיון שהוא הבן שלהם, כיון שהיא הבת שלהם - ותו לא, ללא כל קשר לתכונותיהם, לאופים, לכשרונותיהם, זו אהבה בסיסית לילד כמות שהוא.

בשלב שלאחר מכן נבנית אהבה נוספת, שהיא אכן מבוססת על גילוי אישיותו ותכונותיו של הילד. כתוצאה מכך, כאשר התכונות שמתגלות הן חיוביות, הרי שגילוי זה גורם לקירבה נוספת אל הילד, וכאשר התכונות הן שליליות, הרי שגילוי התכונות עלול לגרום לריחוק ממנו, שהרי כפי שידוע, התכונות שמתגלים הם לא תמיד רק הצד החיובי, ולכן פעמים רבות הם אינם תורמים לקשר עם ההורים.

בדרך כלל, ככל שהילד הולך ומתבגר, החלק של האהבה המותנית תופסת מקום נכבד, לעומת האהבה הטבעית שהיא מקבלת באופן יחסי הדחקה מסויימת. היחס של ההורים לילד מזוהה עם הדימוי שלו בעיניהם, והאהבה הגלויה כלפיו מותנית בכך. [אכן, האהבה הטבעית עדיין קיימת בפנימיות, שהרי היא היתה קיימת אף בהתחלה ללא כל קשר לתכונות האופי, אולם היא נדחקת למעמקי הנפש].

אהבה המובילה לקשר נפשי

ברם, ישנו אופן שלישי של אהבת הורה לילדיו, וכפי שיבואר לפנינו.

על היחס בין יעקב לבנימין, נאמר בפסוק: "ונפשו קשורה בנפשו", כלומר, נפש בנימין היתה קשורה בנפש יעקב, ונפש יעקב היתה קשורה בנפש בנימין, דהיינו אהבה דו-סיטרית ולא חד סיטרית. הבה נשאל את עצמנו, האם קשר נפשי כזה שייך לשני סוגי האהבות שנמנו לעיל, או שמא זהו קשר מסוג שונה לחלוטין?

הבה נתבונן. כאשר אנו עוסקים באהבה הטבעית של ההורים כלפי הרך הנולד, האם נוכל להגדירה כקשר נפשי של "נפשו קשורה בנפשו", אהבה דו-סיטרית? ברור הדבר שלא, שהרי אהבה זו היא כלפי חומר כמעט גולמי, והילד אינו חש בה כלל, ועל כן היא 'חד-סיטרית' בלבד, וממילא לא שייך להגדיר אהבה זו בבחינת "נפשו קשורה בנפשו".

קעת נדון בסוג האהבה השני שהוזכר, שכאשר הילד מתבגר, ההורים אוהבים את הילד ע"פ תכונותיו. שמא אהבה זו מוגדרת כקשר נפשי?

נתבונן בזה. כאשר אדם אוהב תמונה מחמת יופיה, כאשר אדם מחבב דברים שונים בבריאה מכיון שהם מוצאים חן בעיניו, האם זהו קשר נפשי של "נפשו קשורה בנפשו"? כמובן שלא!

נמצינו למדים, שאהבה אינה מותנית בהכרח בקשר נפשי גלוי בין שני הצדדים. מהו גדרו של קשר נפשי? כאשר הקשר בנוי על אהבה 'דו-סיטרית', ושני הצדדים משתפים פעולה לבניית הקשר - זהו קשר נפשי!

מעטה, ברור הדבר, שכשם שאהבת תמונה מרהיבה, בית מפואר וכדו', אינה אהבה 'דו-סיטרית', וכולה מבוססת על צד אחד בלבד, א"כ הן האהבה הטבעית לרך הנולד, והן האהבה לילד מחמת אופיו החביב של הילד, הינה אהבה 'חד-סיטרית' בלבד.

כאשר נרצה להעניק את החינוך המושלם לילדינו, אנו זקוקים לאהבה מסוג אחר, אהבה המבוססת על קשר נפשי 'דו-סיטרי', בבחינת "ונפשו קשורה בנפשו", כשם שההורה אוהב את הילד, כך הילד אוהב את ההורה. דבר שבמציאות אינו מתקיים בכל המקרים, ולפעמים אהבת ההורים הינה כמעט חד סיטרית בלבד.

עם זאת יש להדגיש, שאיננו שוללים ח"ו את הנחיצות של האהבה הטבעית [ה'חד-סיטרית'] מצד ההורים כלפי הילד, ואדרבה, אהבה זו שהקב"ה הטביע בנו כהורים - היא בסיסית ומוכרחת, ורק באמצעותה האדם יכול לטפל בילדיו כדבעי בגיל הינקות. אולם האהבה בה אנו עוסקים, הינה נוספת על האהבה ה'חד-סיטרית' הבסיסית שקיימת אצל כל הורה לילדיו.

נשוב ונסכם את שני סוגי האהבות של ההורים לילדיהם. ישנה אהבה 'חד סיטרית', שכל הורה חש בה כלפי הילד בינקותו, כאשר הינו כמעט בגדר של חומר גלם. ואף כאשר היא מבוססת לאחר מכן על תכונות אופי של הילד שההורה מתחבר אליהם, הוא נחמד, הוא נדיב, הוא מחייך [כל הורה יגדיר זאת על פי התכונות שהוא מכיר בילדיו], עדיין אהבה זו מוגדרת כ'חד-סיטרית', שהרי רמת אהבה כזו, להבדיל, תיתכן אף כלפי חפץ דומם.

ברם, ישנו מימד נוסף של אהבה, שהוא בבחינת "נפשו קשורה בנפשו". סוג זה של אהבה אינו 'חד סיטרי' אלא דו-צדדי, כשם שההורה אוהב את הילד - אף הוא משיב לו אהבה. [הורה שירצה לבדוק זאת, יוכל להבחין בכך במצבים מיוחדים, כגון כאשר ההורה נעדר מהבית לתקופה מסויימת (כזמני לידה וכדו'), והילדים נפגשים עמו לאחר זמן, פעמים שנפש ההורה יוצאת מגעגועים לילדיהם, אולם כאשר הילדים נפגשים איתם, לפעמים קשה לראות את הצהלה על פניהם של העוללים, הרי שאהבה זו הינה 'חד-סיטרית' בלבד, לפעמים היא ניכרת מאד, ופעמים שאינה ניכרת מסיבות חיצוניות כמובן].

קשר בין הורה לילדיו שיכול להוביל לחינוך, חייב להיות בבחינת "כמים הפנים אל הפנים כן לב האדם אל האדם", היינו שהאהבה חייבת לנבוע משני הצדדים, וזהו המתכון היחיד שיכול להוות ה'משפך' שעליו יבנה השלב השני, שהוא החינוך.

בוגרים רבים בדורנו יכולים להעיד, שהקשר שלהם עם ההורים לקוי. ילדים רבים אף סבורים, שהוריהם אפילו לא מבינים מה הם רוצים, דבר שלדאבוננו מתברר פעמים רבות כאמיתי ונכון. מה הסיבה לכך? מכיון שלעיתים ההורים חיים בעולם שונה לחלוטין מעולמם של ילדיהם, הילד מביט על אביו מלמטה למעלה, ואומר בלבו: 'אבי הוא מהדור הקודם ואינו מבין את הצרכים שלי'.

כאשר נקלעים למצב כזה, התוצאה תהיה שהאבא ינסה לחנך, להסביר לבנו, אולם הדבר דומה לאחד שמנסה לשפוך מים מלמעלה למטה ללא משפך, כמובן שהתוצאה תהיה שהמים יזלו החוצה, הבקבוק למטה ישאר ריק, והכל מסביב מוצף... ואז מתחילים הצעקות!

הסדר של הקב"ה בבריאה הוא, שבשלב ראשון בני הזוג נישאים, ורק לאחר מכן נולדים הילדים. כעת נתבונן, השלב הראשון שהוא הקשר בין בני הזוג, האם זהו קשר חד סיטרי או שהוא חייב להיות קשר הדדי? כמובן שקשר בריא בין בני זוג חייב להיות מבוסס על הדדיות ולא רק מצד אחד. א"כ כאשר נולדים ילדים להורים שהקשר ביניהם נבנה כדבעי, בודאי שקל יותר להוריהם לפתח אף עמהם קשר דו-צדדי. אכן, אדם שמנסה לבסס את חייו בביתו על קשר חד-צדדי רח"ל, אף הקשר עם ילדיו עלול להמשיך באותו מהלך.

כשם שאנו מבינים שקשר בין בני זוג חייב להיות הדדי, והאהבה ביניהם אינה יכולה להיות רק מצד אחד, אף כאשר הקב"ה נותן לנו ילדים שהם תולדה מאותו קשר בין בני הזוג, הקשר איתם צריך להיבנות על אותו משקל של הקשר ההדדי בין ההורים.

הקשר בין בני הזוג לעומת הקשר עם הילדים

מדוע א"כ נראה כמובן מאליו, שהקשר בין בני זוג חייב להיות דו-צדדי, ובקשר עם הילדים הדבר נראה רחוק יותר?

התשובה לשאלה זו נעוצה בדברים שנאמרו בפתיחה לנושא. כאשר בני זוג נישאים, האדם בוחר לעצמו [כביכול] עם מי

להתחתן, וא"כ כל הקשר ביניהם מזוהה אצלם מלכתחילה כאהבה שבנויה על קשר נפשי, ולכן אפילו אם לאחר מכן ישנם הפרעות בקשר ביניהם, אולם יש להם בסיס ראשוני שנבנה נכון ברמה מסויימת. [ודאי שפעמים רבות ישנה שחיקה הנובעת מעיסוקי היום יום, שכתוצאה מכך הקשר הנפשי הולך ונחלש, אולם בעזרת שיפורים קלים ניתן להחזירו, וזאת מכיון שהבסיס קיים].

לעומת זאת כאשר אנו עוסקים בקשר של הורים עם ילדיהם, כבר הובחן לעיל שבשנות הינקות לא ניתן לצפות שיהיה קשר נפשי - דו-סטר, וכל הקשר מבוסס על האהבה הטבעית של ההורים בלבד. לאחר מכן הילד הולך וגדל, ופעמים רבות, אם לא ברוב המקרים, ההורים ממשיכים להיות שקועים באותה אהבה ראשונית שהכירו משנות הינקות.

ואכן, לכשנתבונן בשלבי ההתפתחות של הילדים, אין זה פשוט להשתחרר מהאהבה הראשונית ולפתח קשר מסוג אחר, קשר נפשי. בחודשים הראשונים יש להורים את האהבה הטבעית לרך הנולד, שהיא ללא כל סיבה הנראית לעין. לאחר מכן כאשר התינוק גדל מעט, וכעת מתפתחת בלב ההורים האהבה שמבוססת על אישיות הילד ותכונותיו. הילד מתחיל להשמיע קולות, לעשות תנועות שונות, וכל אלו גורמים לתוספת אהבה בלב הוריו. כמובן, שכאשר הילד גדל עוד ומתחיל לעשות 'חכמות' בגיל שנה וחצי - שנתיים, אין הורה שיוכל לעמוד מנגד.

הרי, שההורים מתרגלים לאהוב את ילדיהם בשנות חייהם הראשונות - ללא קבלת משוב ברור מצידם [המשוב שאנו מקבלים בדמות חיוך קל, התרפקות או אימרה שנונה, אינו הקשר הנפשי שעליו יכול להתבסס החינוך].

מה קורה כאשר הילדים גדלים? בדרך כלל ההורים נשארים עם שני סוגי האהבה הללו, עם האהבה הטבעית שמקורה בעצם כך שאלו ילדיהם, ועם האהבה שנובעת מהיכרות עם האישיות של הילד. מכאן ואילך, הורים רבים אינם טורחים לפתח מימד נוסף של קשר עמהם, אותה אהבה שבנויה על הכרת הנפש והיא כפולה לשני הצדדים.

עתה מה קורה? הילד גדל, ובשלב מסויים של הגיל הצעיר, ישנם ילדים שאמנם מכירים בכך שהוריהם אוהבים אותם, אבל הם חשים שאינם מבינים את צרכיהם. ובמקרים הקשים יותר, ישנם ילדים שאף סבורים שההורים כלל אינם אוהבים אותם.

חשיבות הקשר ההדדי עם הילדים

המציאות מורה, שמגיל שתיים עשרה - שלש עשרה ואילך [ולעיתים אף בגיל צעיר יותר], אפילו אם יש לילד דעת להבין שהיחס של הוריו אליו נובע מחמת אהבה, אולם לפעמים הוא אומר לעצמו: 'נכון שהם אוהבים אותי ומעניקים לי, אבל לא זה מה שאני צריך, הם לא מבינים מה אני רוצה'. וכלשון הכוזרי: "כוונתך רצויה אבל מעשיך אינם רצויים..."

נשוב ונדגיש, במסגרת זו איננו עוסקים כלל בהורים שאינם אוהבים את ילדיהם כדבעי (על אף שבמקרים קיצוניים ישנם אף מקרים של הורים שהאהבה העצמית שלהם מתנגשת עם אהבת הילדים, דבר שהילדים חשים בו, אולם לא זהו המקום לעסוק בתופעה זו), אלא בהורים שאכן אוהבים ומשקיעים רבות בצאצאיהם, ודוקא משום כך צריך לדעת, שהאהבה כלפי הילדים אינה מהווה תחליף לבניית קשר נפשי כפול בין ההורה לחניך.

ישנם אנשים שקונים מתנות לזולתם, כאות על כך שהם אוהבים את מקבל המתנה, דבר שמצוי אף בין בני זוג, ולעיתים מתברר כי אף שבחירת המתנה נעשתה לאחר שיקול הדעת של הנותן, אולם הבחירה נעשתה לפי מה שהוא סבור שחסר למקבל, בשעה שהמקבל היה זקוק לדברים שונים לחלוטין. האם קניית המתנה שנעשית מחמת אהבה, מוכיחה שיש לנותן קשר נפשי כפול עם הצד השני? התשובה הברורה היא: לא! ילד שקונים לו מתנה כאשר הוא בגיל שנה וחצי, כמובן שאין זה מורה על כך שיש כאן קשר נפשי כפול.

כאשר אדם מעונין לפתח קשר עם חבר חדש, תחילה הוא עורך עמו היכרות, וככל שהיכרות הולכת ומתחזקת - האהבה ביניהם הולכת ומתחזקת, וא"כ הבסיס של ההיכרות הוא המוביל לאהבה.

לעומת זאת הקשר עם הילדים נבנה הפוך, תחילה יש את האהבה הראשונית שמוטבעת בנפשם, [ואף שהאהבה מצד ההורים תמיד תהיה רבה יותר (ועל כך מבוסס החילוק ההלכתי בדין בא במחירת בין אב לבן), אולם אף לילדים ישנה אהבה טבעית כלפי הוריהם], ולאחר מכן עליהם לפתח קשר של היכרות, דבר המקל משמעותית בבניית קשר נפשי המבוסס על הדדיות בין ההורים לילדיהם. עם זאת, כמובן שלהשגת תוצאות חיוביות בחינוך - אין די בקשר של היכרות בלבד, אלא רק

כאשר הוא משולב עם האהבה, בכוחו לסייע בהעברת המסרים והתכנים כדבעי.

הוכחה לדבר. ישנם יועצים פסיכולוגים שיושבים עם המטופלים שלהם כמה עשרות פגישות ומכירים אותם היטב, ובכל זאת אינם מסוגלים לסייע להם לצאת מהסבך הנפשי בו הם מצויים. מדוע? מכיון שאותם פסיכולוגים הם אנשי רוח שכליים קרים, שאינם ברשותם מצויים ידע רב והבנה בנפש האדם, ואף יתכן שהם יכולים לחלק עצות שונות, אולם אין להם רגש כלפי המטופל, ולכן אין די בידע שלהם לסייע לו. לעומת זאת אצל הורים רבים המצב הוא הפוך, יש להם אהבה ורגש כלפי ילדיהם, אבל אין להם קשר נפשי והבנה אמיתית של צרכיהם, ולכן אף שודאי יש להם בסיס חיובי איתן ויציב, אולם מבסיס לבד לא ניתן לבנות את אישיותו של הילד.

הורה שאינו בונה את החינוך של ילדיו על בסיס קשר כפול, התוצאה תהיה שהוא לא יבין את צרכיו האמיתיים של הילד, ולכן בודאי שהוא יחטיא את המטרה. [ובעומק, הורה שמחנך את ילדיו הבוגרים על בסיס של אהבה ורגש בלבד, הרי שהוא מתייחס אליהם בדרך שמתאימה לגיל הינקות בלבד, וכמובן שלא שייך להתייחס לילדים בוגרים כפי שמתייחסים לתינוקות].

הורה שיש לו קשר נכון עם ילדיו, הרי שיש לו דו-שיח עמם, שבאמצעותו יקל לו לחנכם בדרך הישר, אולם כאשר הקשר אינו בנוי נכון, המצב שנוצר הוא שההורה מחלק כעין הוראות מלמעלה, והוא אף מגדירם כחינוך. [אכן, לא נוכל לשלול שלעיתים הוראות אלו מחנכים, אולם הדרך היא מעוותת, שהרי הילד חש (אף אם אינו אומר זאת בפירוש) שההורה מדבר עם עצמו בלבד].

ישנם זכרונות שכתב ר' חיים לייב בנו של ה'חפץ חיים' [כאשר נרצה לבדוק כיצד נראה אדם גדול, נוכל ללמוד זאת מהנהגותיו השונות, אולם כאשר נרצה לדעת את היחס והקשר בין גדולי הדור לבניהם, אפשר לשמוע זאת מילדיהם], ושם הוא מספר שהיחס של ה'חפץ חיים' לבניו היה יחס של חברות. הרי, שרק הקשר ההדדי שבו הילד מרגיש כידיד עם הוריו [בנוסף לכך שהוא מרגיש את הוריו כהורים - מלשון הוראה], הוא המתכון להצלחה בחינוך.

חובת השילוב בין סמכותיות לידידות

מאידך, יש גישה שטוענת, שאם היחס עם הילדים יהיה של יחסי חברות, יש חשש שההורים עלולים לאבד את השליטה בבית, והילדים יעשו מה שהם רוצים! וע"פ גישה זו, ההורים חייבים להיות בבית בעמדת על של מחנכים.

לאור האמור לעיל, כיצד עלינו להתייחס לגישה זו?

אכן, בודאי שאין לשלול לחלוטין את הצורך בעליונות הברורה של ההורים בבית, אולם צריך תמיד לזכור שעמדת העל בבית היא צד אחד בלבד של המטבע, ובד בבד יש לזכור, כי חלק בלתי נפרד מהחינוך הוא קשר של ידידות בין הילד להוריו.

ולא זו בלבד, אלא בית שבו היחס בין ההורים לילדים הוא על בסיס של חברות וידידות בלבד, לא שייך להגדירו כבית יהודי. ברור ופשוט לכולם, שהחינוך בבית חייב להתבסס על משמעת ברורה, ובית שאין בו משמעת והילדים עושים מה שהם רוצים, אין שום סיכוי שיצליח בחינוכם כראוי.

אולם עם זאת יש לזכור, כי זהו צד אחד בלבד של המטבע, ובד בבד חייב להתקיים אף הצד שני, שהילדים יחשו את רגשי הידידות והחברות מצד ההורים.

"ואהבת לרעך כמוך" - אף כלפי הילדים

הרמב"ם בהלכות דעות, מגדיר את החיוב של "ואהבת לרעך כמוך", וכך הוא כותב: "חייב כל אחד מישראל לאהוב כל אחד מישראל". הרי, שמלבד כך שהורה המתנהג כלפי ילדיו כמחנך בלבד הוא מאבד את ה'משפך' שיכול להקל עליו להעביר את החינוך, זאת ועוד, מכיון שהיחס אליהם הוא עליונות בלבד, הרי שאינו מקיים כלפי ילדיו את מצות "ואהבת לרעך כמוך".

מה קורה היום בתפיסות החינוך השונות? קיימת קיצוניות לשני הצדדים. ישנם הורים שהגישה החינוכית שלהם היא, שלעולם ההורה צריך להיות למעלה והילד למטה, וישנם הורים שהגישה שלהם היא כפי התפיסה הגויית - כל המשפחה שווים.

תחילה נתייחס לתפיסה הגורסת כי יש לתת שיויון מוחלט בין הילדים וההורים. לאחרונה סיפר לי ידד, מקרה מזעזע במשפחה מסויימת, שלאבא היה חדר מיוחד בבית שבו היה לומד, ויום אחד החליט הבן, שמעתה ואילך החדר שייך לו. וכך כשהאבא קם בבוקר, הוא מבחין לפתע שכל החפצים שלו הוצאו מחוץ לחדר, כאשר את מקומם תפסו החפצים של הבן. התנהגות מעוותת זו, נובעת מכך שילד מרגיש את עצמו שווה להורים, ובשלב הבא הוא אף מתנהג כאילו הוא האבא ואביו הוא בנו, רח"ל.

כמובן שגישה זו מקורה בתפיסה הגויית, הגורסת שיש לעשות השוואה בין כולם, בין זכר לנקבה, בין הורים לילדים, הכל צריך להיות שווה. האם תפיסה זו היא נכונה או לא נכונה? נדמה כי המעשה הנ"ל ממחיש לנו עד כמה תפיסה זו היא הרסנית ומובילה להיפך מחינוך.

ברם, יש לדעת כי אין לשלול לחלוטין גישה זו, אלא יש להשתמש בה בצורה נכונה. היינו שרק כאשר היא משמשת כצד אחד בלבד של המטבע, ובנוסף לקשרי החברות עם הילדים משתלבת אף הסמכותיות הברורה של ההורים, זהו המתכון הנכון לבניית בית יהודי.

סיכומם של דברים. הקשר בין ההורים לילדיהם חייב להיות מבוסס על שני מימדים. מחד, חובה שתהיה בבית היררכיה ברורה, שהילדים יבינו שהקובע הבלעדי בבית הם ההורים, ורק באמצעות כך ניתן ליצור משמעת בבית. ובמקביל לכך, חובה שתהיה ידידות בין ההורים לילדים ובין הילדים לבין עצמם, דבר שיוצר אוירה בבית של "ואהבת לרעך כמוך" - שכל בני הבית הם ידידים ורעים.

יחס של גוף ויחס של נשמה

אכן, תפיסה מורכבת זו היא ודאי קשה ליישום מידי בחיי היום יום, אולם כאשר נעמיק ונבין את הרקע הפנימי של תפיסה זו, יקל עלינו במעט.

ידוע, שאין זו הפעם הראשונה שהנשמות של כולנו בדורות הללו ירדו לעולם הזה, וכל נשמה כבר היתה בעוה"ז יותר מפעם אחת ואף יותר מפעמיים. עתה נתבונן, האם בכל הפעמים שהיינו בעולם, ילדינו הם אותם ילדים שהיו לנו בגלגולים הקודמים?

בודאי שלא! כפי שמובאים כמה מעשיות בספה"ק, שלפעמים אף היתה התהפכות גמורה, למשל, אותם נשמות שהיו בגלגול אחד רב ותלמיד, בגלגול הבא התלמיד הפך לרב והרב הפך לתלמיד. וכמו כן, יתכן שבגלגול הזה יש אבא ובן שבגלגול הקודם מצבם היה הפוך [כמובן שאין כוונת הדברים שעקב כך האבא צריך לחשוש, שמא עקב כך הוא צריך לשמוע בקול בנו]. מהי המסקנה שעלינו ללמוד מכך?

ישנה תפיסה של גוף, וישנה תפיסה של נשמה. בתפיסה של הגוף, אכן היחס הוא שאנחנו ההורים והם הילדים, הבית שייך לנו, ההכנסה שייכת לנו, הכל בבעלותנו. אולם במימד הפנימי כל הורה צריך לחשוב: לי יש נשמה ולילדים שלי יש נשמה, האם בהכרח שהנשמה שלי כהורה גבוהה יותר מהנשמה של ילדי? התשובה הברורה היא: לא! יתכן, ואף פעמים רבות המציאות מורה על כך, שנשמת האב והאם נמוכה יותר מנשמת ילדיהם. ואף אם נניח שאינה יותר נמוכה, האם יתכן שהיא שווה? בודאי שכן! האם יתכן שהיא למטה מנשמת ההורים? אף זה יתכן. א"כ כל שלושת האפשרויות קיימות: למעלה, למטה ושווה.

אכן, נשוב ונדגיש, שלצורך כל ההלכות שנוגעות לענין היחס בין הורים וילדים - יש להתנהג כפי התפיסה של הגוף, כך הוא לענין ירושה, לענין קורבה, לענין כיבוד אב ואם, וכמובן שאין כל ספק בדבר.

עם זאת, אדם שחי עם תפיסה פנימית יותר, ומתרגל לחשוב שיש חלוקה ברורה בין תפיסה של גוף לתפיסה של נשמה, הרי

שהמבט והיחס שלו כלפי הילדים צריך להיות אף בהסתכלות של נשמות, ומצד כך יתכן שהילד בשורש נשמתו הוא יותר תלמיד חכם מהוריו, יתכן שהוא יותר צדיק מהוריו, וא"כ אף שכרגע התפקיד של ההורים הוא לחנך את הילדים עד שיגדלו, אולם יתכן שכאשר הם יגדלו ותתגלה נשמתם, הם יהיו גדולים יותר מהוריהם.

תפיסה זו תסייע לכל הורה להתייחס לילדיו כידידים, שהרי כאשר ההורה מפנים שהוא וילדיו הם נשמות קדושות השייכות לכנסת ישראל, יקל עליו לקיים אף בילדיו מצות "ואהבת לרעך כמוך", ולחיות עמהם בבית כרעים וידידים.

אולם כפי שנתבאר, יחסי הידידות הנכונים צריכים להיות במקביל לסמכות ההורים. דהיינו שבהסתכלות של גוף - צריך להשתמש במימד של עליונות ברורה של ההורים כלפי הילד, דבר שמוביל לסמכותיות ומשמעת בבית. ובד בבד, יש להשתמש אף בהסתכלות של נשמה, שמכיון שיש אפשרות שנשמת ילדיו שווה לנו או גבוהה משלנו, לכן האופן שעלינו להתייחס אליהם הוא, שלשניו נשמות קדושות השייכות לכנסת ישראל, וע"ז נאמר "ואהבת לרעך כמוך".

כאשר מתבוננים, מבחינים שהיסוד דלעיל אינו מחודש כלל, שהרי יש על כך ציווי מפורש בתורה שנפסק להלכה: "ואהבת לרעך כמוך" [וכמובן שילדינו אף הם בכלל "רעך"], אלא שרבים אינם מורגלים לחשוב על כך. אולם בהתבוננות קלה, אין כל סיבה לחשוב שילדינו אינם נכללים בציווי של "ואהבת לרעך כמוך" שהוא כלל גדול בתורה, וכשם שיש לקיימו בין אדם לחבירו, כך יש ליישמו בין אדם לבניו.

קשרי הידידות מקילים משמעותית על העברת התכנים

עתה נבאר כיצד הקשר ההדדי עם הילדים מקל על העברת התכנים והמסרים אליהם. כאשר אדם רוצה להעביר חפץ גשמי לזולתו, הוא מעביר זאת ישירות מיד ליד, אולם אם הוא רוצה להעביר לו נקודה פנימית יותר שתסייע לו בדבר מסוים, הרי שאם אלו מורה ותלמיד או בעה"ב ופועל, הם יעבירו זאת ע"י הוראות מלמעלה, אולם כאשר אדם מעונין להעביר זאת לחבר וידיד, הרי שהוא ידבר וישוחח עמו.

כאשר הורים מזהים את הקשר שלהם עם הילדים בתפיסה של הורה וילד בלבד, א"כ כל הדברים שהם רוצים להעביר ולהעניק לילדיהם, הינם כעין 'הוראות מלמעלה' של בעה"ב ופועל, ואף אם ההורים מעניקים זאת לילדיהם מתוך אהבה, אולם הילד עדיין יחוש בעמדה נחותה, שהרי אף בעה"ב שאוהב את הפועל שלו ומעניק לו מתנות, עדיין אין זה מקהה אצל הפועל את התחושה של פועל ובעה"ב.

אולם כאשר ההורה מזהה את עצמו שיש לו בביתו מספר ידידים ורעים נוספים [במקביל לסמכותיות], אין ספק שהתכנים והחינוך שיעביר לבניו מכח הציווי של "למען אשר יצוה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט", יהיו בצורה שונה לחלוטין, וכתוצאה מכך אף אצל הילדים הדבר יתקבל אחרת לגמרי.

ברור הדבר שלא ניתן להגדיר באופן חותך מתי יש להתייחס לילדים כהורה ואימתי היחס צריך להיות של ידיד ורע, אולם העיקרון צריך להיות ברור, שלא ניתן לבנות בית על צד אחד בלבד של המטבע. בית שכל הדיבור עם הילדים הוא ע"י הוראות בלבד, זהו חינוך מלחיץ ובלתי נסבל, ולדאבוננו פעמים רבות התוצאה מכך היא, שכאשר הילדים מתבגרים - הם בורחים מהבית, ואף אם אינם מעיזים לעשות זאת ועדיין הם יושבים בבית, הם אינם מקשיבים ומפנימים את הנאמר להם, דבר שמביא לתוצאות עגומות ביותר.

לעומת זאת בבית שבו להורים יש קשר נפשי עם ילדיהם, בדרך כלל המצבים הללו אינם מצויים שם, ואף כאשר ילד מתמודד עם קשיים שונים, הקשר והידידות עם ההורים יסייעו לו להתמודד אתם ולהתגבר עליהם.

עם זאת, צריך לדעת שעדיין אין זו נוסחת קסם שאמורה להצליח בכל הבתים, ובודאי שיש מקרים של בעיות שונות המצריכים טיפול נקודתי ומיוחד, אולם ברור הדבר שהבסיס הראשוני של היחס בין הורים לילדים, חייב להיבנות על שני המימדים דלעיל, מחד סמכותיות ברורה של ההורים, ומאידך קשר נפשי של ידידות עם הילדים.

קשר נפשי נכון עם הילדים - מוביל לאהבת ישראל הכללית

לכשנתבונן על המבנה של חיי הנישואין, נבחין שתחילה יש קשר שנבנה בין בני הזוג, ולאחר מכן כאשר נולדים הילדים, יש רגש טבעי של אהבת ההורים כלפי ילדיהם [וכבר הגדרנו לעיל שאהבה זו אינה מובילה בהכרח לקשר כפול של הילדים כלפי הוריהם].

והנה, התכלית של הקשר בין בני הזוג ובין ההורים לילדיהם, הוא להמשיך ולהוביל את אותה אהבה לכל הכנסת ישראל.

ומכיון שכך, האהבה של ההורים לילדיהם מוכרחת להיות בנויה על קשר הדדי, שהרי אם היחס לילדים יהיה יחס של אהבה טבעית בלבד, א"כ אהבה זו לא תוכל להוביל לאהבת ישראל הכללית, שהרי אוי לו למי שחושב שכל העולם הם בניו. אהבה שיכולה להתפשט הלאה, היא רק כאשר היא בנויה על הסתכלות של נשמה, שמכוחה ההורים מבינים שיתכן שילדיהם שוים להם ואף יתכן שהם מעליהם, ואהבה זו היא שיכולה להוביל לאהבת ישראל הכללית.

אכן, אין ספק שיותר קל לאהוב את הילדים בהסתכלות של נשמה מאשר לאהוב אדם זר, וזאת מכיון שכלפי הילדים יש את הבסיס הראשוני של האהבה הטבעית אליהם של אב ואם, אולם יש לזכור כי האהבה הטבעית היא שלב אחד בלבד משלבי האהבה, ואם ההורים יטפחו את האהבה הזו לקשר אמיץ של ידידות ורעות עם ילדיהם, בודאי שאהבה זו תוכל להוביל אותם לאהבת ישראל הכללית.

סיכום הדברים. כפי שהקדמנו, הדברים דלעיל עדיין אינם עוסקים בחינוך עצמו, אלא בשלב של טרום חינוך, בגשר בין ההורים לילדים שעליו נבנית התשתית החינוכית.

גשר זה בנוי משני מימדים, מחד על הסמכות של ההורים, שהילדים יבינו באופן ברור מי הוא הקובע בבית, ומאידך הגשר בנוי על הקשר הנפשי בין ההורים לילדיהם שמוביל ליחס של ידידות ורעות. ורק כאשר משתמשים בשני המימדים הללו במקביל, דהיינו שחלק מן הדברים מועברים דרך מימד הסמכותיות, חלק מועברים דרך מימד הידידות, וחלק במשותף, רק כך ניתן להגיע לתוצאות חיוביות בחינוך. אי"ה להלן יבוארו הדברים באופן מעשי.

- [דע את ילדיך](#) [1]

Source: <http://bilvavi.net/shiur/עם-נשמה-001-חינוך-עם-נשמה>

Links

[1] <http://bilvavi.net/daes.yald>